

Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin illerin kalkınma düzeylerine etkisi: Gelişmişlik düzeyi farklı beş il üzerinden bir uygulama

The effect of corporate social responsibility activities on the development levels of the provinces: An application on five provinces with different development levels

Yahya Nas¹ ve Ozan Bahar²

¹Sorumlu Yazar, Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Ali Sıtkı Meşaret Koçman MYO, Muğla, Türkiye, email: yahyanas@mu.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7858-438X>

²Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muğla, Türkiye, email: yahyanas@mu.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3349-5479>

Makale Bilgisi	Öz
<p>Araştırma Makalesi</p> <p>Gönderilme: 17 Mart 2023 Düzeltilme: 9 Kasım 2023 Kabul: 19 Kasım 2023</p> <p>Anahtar kelimeler: Kurumsal sosyal sorumluluk, Bölgesel kalkınma, Se-Ge endeksi, TR52 ve TR71 bölgeleri, Çoklu lojistik regresyon</p>	<p>Gerek ülkeler arasında gerekse ülke sınırları içerisinde yer alan bölgeler arasında kalkınma farklılıklarının mevcudiyetini koruduğu herkesçe dile getirilen bir gerçektir. Gelişmiş ekonomiler de dâhil, bölgeler arası kalkınma farklılıkları tam olarak giderilememiştir. Bu nedenle, kalkınma kavramı halen güncelliğini korumakta ve merkezi yönetimlerin öncelikli meseleleri içinde yer almaktadır. Kalkınmaya etki eden faktörlerin somut bir şekilde ortaya konulması, uygulanacak politikalarının etkinliğini ve tutarlılığını artıracaktır. Bu çalışmanın amacı firmaların kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) faaliyetlerinin illerin kalkınması üzerinde etkisinin olup olmadığını belirlemektir. Bu kapsamda, TR52 ve TR71 bölgelerinde yer alan ve gelişmişlik düzeyi birbirinden farklı olan Ankara, Konya, Karaman, Aksaray ve Niğde il merkezlerinde yerleşik, mal üretimi yapan ve KOBİ niteliğinde olan firmaların KSS faaliyetleri saha araştırması ile ölçülmüştür. Elde edilen veriler çoklu lojistik regresyon modeli ile analiz edilerek firmaların KSS faaliyetleri ile buldukları illerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki ilişki istatistiksel olarak belirlenmiştir.</p>
Article Info	Abstract
<p>Research Article</p> <p>Received: 17 March 2023 Revised: 9 November 2023 Accepted: 19 November 2023</p> <p>Keywords: Corporate social responsibility, Regional development, Se-Ge Index, TR52 and TR71 regions, Multiple logistic regression</p>	<p>It is a fact that everyone expresses that development differences exist between the countries and the regions within the country's borders. Even in developed economies, regional development disparities couldn't be eliminated. For this reason, the concept of development is still up to date and is among the priority issues of central governments. Putting forth the factors concretely affecting development will increase the effectiveness and consistency of the policies to be implemented. This study aims to determine whether companies' corporate social responsibility (CSR) activities impact the development of provinces. In this context, CSR activities of companies that are in the city centers of Ankara, Konya, Karaman, Aksaray, and Niğde, which are different development levels from each other and are located in the TR52 and TR71 regions, producing goods and having the quality of SME, were measured by field research. The relationship between the CSR activities of the companies and the development levels of the provinces they are located in was determined statistically by analyzing the obtained data with the multiple logistic regression model.</p>

1. Giriş

1980'lerden sonra liberalleşmeye dayalı politikaların hızlanmasıyla birlikte firmaların piyasalardaki belirleyici rolü daha da artmıştır. Kapitalizmi ya da yumuşatılmış haliyle karma ekonomik sistemlere ait modellerini benimseyen ekonomiler, firmalara, faaliyetlerini yürütmede büyük ölçüde kolaylık sağlarken; firmaların ağırlıklı olarak

* Bu çalışmanın Etik Kurul Onayı 13/09/2021 tarih ve 336 sayılı karar ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'dan alınmıştır. Tüm sorumluluk yazara aittir.

**Bu çalışma, Yahya Nas'ın "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Bölgesel Kalkınma Farklılıklarını Gidermedeki Etkisi" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

Kaynak göster: Nas, Y. & Bahar, O. (2023). Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin illerin kalkınma düzeylerine etkisi: Gelişmişlik düzeyi farklı beş il üzerinden bir uygulama. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 9 (4), 316-332. DOI: <https://doi.org/10.24289/ijsser.1266640>

yalnızca kar odaklı hareket etmeleri toplumsal boyutta sıkıntılarının ve tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak firmaların kar amacı güden faaliyetlerini ne şekilde yürüttükleri ve kar amacı gütmeyen, toplumun yararına olan faaliyetlere ne derecede katılım sağladıkları sorgulanmaya başlamıştır. Bu durum, uygulanan kalkınma politikalarını da etkileyerek firmaların toplumsal kalkınmadaki rolünü artırmaya yönelik teşvik edici yasal düzenlemelerin genişlemesini sağlamıştır.

Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde, sermaye gücünü elinde bulunduran firmaların etkin rol oynadığı düşünülmektedir. Firmaların, buldukları bölgelerin kalkınmasındaki etkisinin yönünü ve boyutunu belirlemek, bölgeler arası kalkınmışlık farklarının azaltılması için uygulanacak politikalara yön verebilir. Bu açıdan, firmalar tarafından yürütülen KSS faaliyetlerinin boyutunu belirlemek önemlidir. KSS kavramı, firmaların ekonomik ve ekonomik olmayan sosyal sorumluluklarına dayalı davranışlarını içeren ve inceleyen bir kavramdır. KSS kavramına ilişkin benzer özellikler taşıyan çok sayıda tanım olmakla birlikte, birçok yazar tarafından, bu kavramın ilk defa Bowen tarafından dile getirildiği kabul edilmektedir (Akkoyunlu & Kalyoncuoğlu, 2014:128; Avcı & Akdemir, 2014: 126; Çalışkan & Ünüsan, 2011:156). Bowen, 1953 yılında yayımladığı “*İşadamlarının Sosyal Sorumluluğu*” adlı eserinde, KSS kavramını; firmaların kendi çıkarlarını ve toplumun çıkarlarını birlikte gözeterek toplumsal iyileşmeyi sağlayan sorumluluklarının bütünü olarak tanımlamaktadır (Bowen, 1953: 6). Carroll (1979), Bowen’den KSS yaklaşımını geliştirerek firmaların KSS faaliyetlerini dört boyutta ele almış ve bu boyutları, ekonomik, hukuki, etik ve gönüllü sorumluluklar olarak adlandırmıştır. Carroll ekonomik sorumlulukları, karlı olmak; yasal sorumlulukları, oyunu kurallarına göre oynamak; etik sorumlulukları, zarar vermektan kaçınmak, doğru ve adil olanı yapmak ve gönüllü sorumlulukları da iyi bir kurumsal vatandaş olmak, kaynakları topluma kazandırmak, yaşam kalitesini iyileştirmek şeklinde özetlemiştir. Carroll’a göre, ekonomik ve hukuki sorumluluklar firmaların varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan olağan sorumluluklarıdır. Etik ve gönüllü sorumluluklar ise üst düzey sorumluluklar olup hem firmaya hem de topluma olumlu katkılar sağlar (Carroll, 1991: 42).

Bu çalışmanın amacı; KSS faaliyetleri ile bölgesel kalkınma arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu kapsamda, KSS uygulamalarının bölgesel kalkınma farklılıkları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla, birincil veri toplama yöntemi kullanılarak saha araştırması yapılmıştır. TR52 Batı Anadolu ve TR71 Orta Anadolu bölgelerinde bulunan, gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklı, en yüksek sayıda nüfusa sahip, coğrafi ve kültürel yapıları benzerlik gösteren ve aynı zamanda birbirlerine sınır komşusu olan beş il seçilmiştir. Bu iller; Ankara (1.derecede gelişmiş), Konya (2.derecede gelişmiş), Karaman (3.derecede gelişmiş), Aksaray (4.derecede gelişmiş) ve Niğde (5.derecede gelişmiş) olup; il merkezlerinde faaliyet gösteren ve mal üretimi yapan küçük ölçekli firmaların KSS faaliyetleri araştırılmıştır. Elde edilen veriler, çoklu lojistik regresyon modeliyle analiz edilmiştir ve sonuç kısmında elde edilen bulgular değerlendirilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

2. Literatür

Literatüre bakıldığında illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasının hesaplandığı, illerin gelişmişlik düzeylerine göre sınıflandırıldığı çok sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Ancak firmaların KSS faaliyetleri ile illerin ya da bölgelerin kalkınması arasında bir ilişkinin olup olmadığına dair istatistiksel sonuç ortaya koyan çalışmalara rastlanamamıştır. Yurt içinde yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan verilerden ya da Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Se-Ge endeksine dayanak olan göstergelerden yararlanılmıştır.

Filiz (2005), Ersungur vd. (2007), Kılıç vd. (2011), Öztürk vd. (2011), Sakarya ve İbişoğlu (2015), Çetin ve Sevüktekin (2016), Alpaykut (2017), Arı ve Hüyüktepe (2019), Aybarç vd. (2019), Özkubat ve Selim (2019), Ünsal ve Sülkü (2019) tarafından yapılan çalışmalarda, TÜİK, DPT ya da Kalkınma Bakanlığı tarafından farklı yıllara ve illere ait Se-Ge endeks değerlerinden yararlanılarak oluşturulan değişkenler analiz modellerine dâhil edilmiştir. Diskriminant analizi, temel bileşenler analizi, çok boyutlu ölçekleme analizi, kümeleme analizi, mekânsal istatistik analizi, TOPSİS, veri zarflama analizi yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmaların bir kısmında illerinin gelişmesiyle ilişki olduğu düşünülen faktörler modele dâhil edilirken bir kısmında da illerin gelişmişlik düzeyleri sınıflandırması yapılmıştır.

Filiz (2005) tarafından yapılan çalışmada, kullanılan analiz modeline göre, illerin gelişmişlik sıralamasının değiştiği tespit edilirken; Kılıç vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada farklı modeller kullanılarak gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulguların birbirine benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Sakarya ve İbişoğlu (2015) tarafından yürütülen çalışmada ise gelişmişlik skorunun hesaplanmasında hangi değişkenin etkinliğinin fazla olduğu incelenmiş ve hesaplamada kullanılan ekonomik göstergelerin etki oranı açısından illere göre değişkenlik gösterdiği, tutarlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ersungur vd. (2007), Çetin ve Sevüktekin (2016), Kızıl (2016), Arı ve Hüyüktepe (2019), Özkubat ve Selim (2019), Ünsal ve Sülkü (2019) tarafından yapılan çalışmalarda elde

ettikleri bulguların, Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan illerin gelişmişlik düzeyi sınıflandırmasıyla tutarlılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir çalışma Erilli (2014) tarafından, TR72 bölgesinde yer alan ilçeler üzerinde yapılmış, ilçeler arasındaki gelişmişlik düzeyi sıralaması hesaplanmıştır.

Öztürk vd. (2011), illerin gelişmişlik düzeylerinde, o illerde bulunan üniversite sayısının etkisini incelerken, Aybarç vd. (2019) merkezi yönetim bütçe harcamalarının etkisini incelemiştir. Çelikkaya vd. (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada illere ait yenilik endeksiyle, Alpaykut (2017) tarafından yapılan çalışmada yaşam memnuniyet endeksiyle, Topçu (2018) tarafından sosyal sermaye endeksiyle ve Çağlar ve Ketten (2018) ile Yiğitli ve Şanlı (2020) tarafından yapılan çalışmalarda da insani gelişme endeksi ile gelişmişlik düzeyi endeksi karşılaştırılmıştır. Yapılan çalışmalarda illerdeki üniversite sayısının illerin gelişmesi üzerinde doğrudan etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında gelişmişlik düzeyi sıralamasında ilk sıralarda yer alan İstanbul, İzmir ve Ankara'nın aynı zamanda yaşam memnuniyet endeksi değerinin de yüksek olduğu belirlenmiş, sosyal sermaye endeksi değeri yüksek olan illerin aynı zamanda kalkınma düzeylerinin ve insani gelişme endeksi değerlerinin yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Erbaşı (2015), Konya ve Karaman illerine bağlı 37 ilçenin sosyal sermaye endeksi değerini hesaplayarak bu ilçelerin Se-Ge endeksi değerleriyle karşılaştırmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda elde edilen sosyal sermaye endeksi değerleri ile Se-Ge endeksi değerinin tam olarak örtüşmediği görülmüştür. Erdoğan ve Sağbaş (2016), Afyonkarahisar ili için vergi gelirleri ile gelişmişlik göstergeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde ettikleri bulgulara göre vergi gelirleri ile gelişmişlik göstergeleri arasında kuvvetli ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Erzan vd. (2014), Türkiye genelinde, 29 ilde toplam 3165 firma üst düzey yetkilisi ile anket çalışması yapmışlardır. Beş temel ana başlık olan, ekonomik performans, sosyal performans, yaşam kalitesi, çevre performansı ve sürdürülebilirlik başlıkları altında yöneltilen sorularla firmaların üst düzey yetkililerinin buldukları ille ilgili olarak ne düşündükleri öğrenilmiş ve mevcut endeks verileri ile kıyaslanmıştır. Nesnel ölçütlere göre yapılan sıralamalarda İstanbul, Ankara ve İzmir ön sıralarda yer almasına rağmen öznel sıralamalar sonucu elde edilen verilere göre bu illerde faaliyet gösteren firma yetkililerinin, sürdürülebilirlik konusunda aynı düşünceyi paylaşmalarını dikkat çekici husustur. Bunun aksine, nesnel sıralamada gerilerde olan Eskişehir, Kayseri, Bursa ve Konya'da faaliyet gösteren firmaların yetkililerinden alınan cevaplara göre, ekonomik, çevresel, yaşam kalitesi ve sosyal açıdan buldukları iller oldukça yüksek puanlamaya sahiptir.

Kemper (1979) tarafından yapılan çalışmada, ABD ve Meksika'da bulunan iki şehrin, kurumsal yapıları ile bu yapıların turizm ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri incelenirken; Woodhouse (2006) tarafından yapılan çalışmada, Avustralya'daki iki şehrin sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgular bağlı olarak kurumsal yapının ve sosyal sermayenin daha fazla geliştiği şehirlerin aynı zamanda görece daha fazla kalkındığı sonucuna ulaşılmıştır. Gennaioli vd. (2011), 110 ülkede makro veriler üzerinden bölgesel kalkınmanın belirleyicilerini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda girişimcilik ve beşeri sermayenin bölgesel kalkınmada önemli derecede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Baah vd. (2015) tarafından içerik analizi yöntemi kullanılarak Gana'da yapılan çalışmada, firmaların KSS'ye dayalı faaliyetlerinin güncel kalkınma hedefleriyle uyumsuz olduğu öne sürülmüştür. Yogiasa vd. tarafından (2019), Endonezya'nın Pelalawan Regency Bölgesinde yapılan çalışmada firmaların KSS bağlamında yürüttükleri faaliyetlerin bölge kalkınmasında hissedilen olumlu bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Malecki (1981), Stremikene vd. (2008), Neyse ve Exadaktylos (2014), Heikkurinen ve Bonnedahl (2013), Popa (2015), Cumming vd. (2016), Kolk (2016), kalkınmanın KSS faaliyetleriyle, Ar-Ge faaliyetleriyle, sosyal sermayeyle ilişkisini teorik çerçevede ele almışlardır. Bu çalışmalarda bölgesel kalkınma, sürdürülebilir kalkınma ile KSS faaliyetleri arasındaki ilişkiye vurgu yapılırken bir kısmında Ar-Ge faaliyetlerinin, sosyal sermayenin bölgenin kalkınmasını olumlu yönde etkilediği, KSS'ye dayalı anlayışların gelişmesine bağlı olarak sürdürülebilir enerji kullanımına yönelik olumlu etkilerin arttığı tezi savunulmuştur.

Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan çalışmalarda KSS faaliyetleri ile illerin ya da bölgelerin kalkınma düzeyleri arasındaki ilişkiyi istatistiksel olarak belirlemeye yönelik bir uygulamaya rastlanmamıştır. Yurt içinde yapılan çalışmaların büyük bir kısmında, yayınlanan Se-Ge endeksi verilerinden bir kısmı farklı analiz modelleri aracılığıyla yeniden ele alınırken bir kısmında da kalkınma ile ilişkisi olduğu düşünülen sınırlı sayıda değişken arasındaki bağlantıya bakılmıştır. Yurt içinde yapılan çalışmaların bir kısmında olduğu gibi yurt dışında yapılan çalışmaların bir kısmında da iki kavram arasındaki ilişki teorik çerçevede ele alınmıştır. KSS faaliyetlerinin dört boyutu ve bu boyutlar içerisinde yürütülmesi beklenen faaliyetler dikkate alındığında, kalkınma ile ilişkisi olduğu düşünülen sosyal sermaye, yenilik, vergisel sorumluluklar, Ar-Ge faaliyetleri gibi literatürde kalkınma ile

ilişkisi ortaya konulan faaliyetlerin KSS kapsamında sınırlı bir alanı ifade ettiği düşünülmektedir. Bu açıdan firmalar bünyesinde yürütülen KSS kapsamındaki tüm faaliyetlerin illerin ya da bölgelerin kalkınmasındaki etkisini belirlemenin özgün değer ve literatür katkısı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

3. Yöntem

Bu çalışmanın Etik Kurul Onayı 13/09/2021 tarih ve 336 sayılı karar ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'dan alınmıştır.

Araştırma yönteminde üç aşama izlenmiştir; birinci aşamada analizde kullanılacak veri seti oluşturulmuş, araştırma kapsamına alınan iller tespit edilmiştir. Verilerin toplanması sürecinde kullanılacak örnekleme yöntemi ve verilerin analizinde uygulanacak model belirlenmiştir. İkinci aşamada, araştırma kapsamındaki illerde ön uygulama yapılmış, geçerlilik, güvenilirlik analizleri test edilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda bazı sorular üzerinde değişikliklere gidilmiş ve bazı sorular da anket formundan çıkarılmıştır. Son aşamada ise firmaların sahibi ya da yöneticisi olan katılımcılarla yüz yüze görüşülerek alınan cevaplar, doğrudan Google Form anket sayfasına işlenmiştir. Evreni temsil etme yeterliliğine sahip olacak düzeyde örneklem sayısına ulaşılmış, elde edilen veriler analiz edilerek bulgular paylaşılmıştır.

3.1. Araştırmanın kapsamı ve kısıtları

Araştırma, beş il merkezinde yerleşik, farklı sektörlerde faaliyet yürüten, mal üretimi yapan, ağırlıklı olarak küçük ölçekli firmaları kapsamaktadır. Mal üretimi yapmakla birlikte, faaliyetlerini il merkezleri dışında yürüten ya da çalışan sayısı itibariyle orta ölçekteki firmalar¹ kapsam dışında tutulmuştur. Ayrıca il merkezinde olmakla birlikte hizmet üretimi yapan ya da sadece alım satım yapan firmalar da çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışma kapsamında mal üretimi yapan firmaların tercih edilmesinin nedeni; üretim için kullandıkları girdilerde ve üretim sonrası açığa çıkan atıklarda, çevreye olan etkilerini ne şekilde yönettiklerini belirlemektir. Hizmet üretimi yapan ya da alım satım yapan firmaların görece etkilerinin daha az olabileceğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, alım satım yapan ya da hizmet üreten firmalar çalışma kapsamına alınmamıştır. Ana kütleyi temsil etme yeterliliğine sahip olacak sayıda, tesadüfi örnekleme metodu ile belirlenen ve mal üretimi yapan firmalar, çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Daha fazla zaman ve finansal kaynak gerektirmesi nedeniyle, hizmet üretimi yapan, çalışma kapsamı dışındaki diğer illerde ya da çalışma kapsamında olmakla birlikte il merkezleri dışında faaliyet gösteren firmaların araştırmaya dâhil edilememesi, çalışmanın en önemli kısıtını oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak, elde edilen sonuçlar üzerinden Türkiye üzerine bir genelleme yapılması sağlıklı olacaktır. Sonraki araştırmalarda, bu eksikliği giderecek şekilde farklı illerde uygulamaların yapılması yoluyla, elde edilen sonuçların kıyaslanabilmesi imkânı doğacaktır.

3.2. Araştırmanın örneklem türü ve modeli

Evreni temsil etme yeterliliğine sahip gözlem sayısının belirlenmesinde farklı hesaplamalar mevcuttur. Pituch ve Stevens (2016: 122), güven aralığı, önem düzeyi ve olasılık değerlerine göre verilen her cevap başına 3 ile 15 arasında gözlemin yeterli olacağını ifade etmiştir. Yapılan çalışmada, % 5 hata payında, 0,5 tahmin düzeyinde ve % 95 güven aralığında her bir tahmin edici değişken kategorisi için 15 ve üzerinde cevap elde edilmiştir. Bununla birlikte gözlem sayısının belirlenmesinde kullanılan bir diğer metod evren büyüklüğüne göre gözlem sayısının hesaplanmasıdır (Baştürk & Taştepe, 2013:150).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) 2020 yılı 'Sanayi Kapasite Raporu'na göre, Ankara il sınırları içerisinde 5.260, Konya il sınırları içerisinde 3.121, Karaman il sınırları içerisinde 247, Aksaray il sınırları içerisinde 300 ve Niğde il sınırları içerisinde 191 tane (TOBB, 2020) olmak üzere, araştırma evrenindeki toplam firma sayısı 9.119'un altındadır. Bu durumda, evreni temsil etme yeterliliğine sahip örneklem büyüklüğü 369 olarak hesaplanmıştır. Araştırma kapsamında her ilden 80 firma olmak üzere toplam 400 firmaya ulaşılmıştır. Firmaların belirlenmesinde iki aşamalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Birinci aşamada, tesadüfi olmayan amaçlı örnekleme yöntemi kullanılırken maksimum çeşitlilik kriteri dikkate alınmıştır (Sharma, 2017: 751).

İkinci aşamada ise orantısız kota örnekleme yöntemi kullanılarak her ilden eşit sayıda gözleme ulaşılmıştır. Kota örneklemede yaş, cinsiyet, meslek, ikamet yeri, coğrafi olarak ayrılmış bölgeler ya da yerleşim yerleri gibi özellikler üzerinden katılımcılara kota belirlenir. Belirlenen kotalara göre elde edilen gözlemler örnekleme dâhil edilir

¹ Niğde ve Karaman illerinde yeterli gözlem sayısına ulaşılamaması nedeniyle, orta ölçekli toplam 15 firmadan elde edilen veriler analize dâhil edilmiştir.

(Jawale, 2012: 188). Kota örnekleme, eşit oranlı ya da orantısız örnekleme olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleştirilebilir. Eşit oranlı kota örneklemede, örneklem sayısı katılımcıların evrendeki paylarıyla orantılı olarak belirlenirken; orantısız kota örneklemede katılımcıların evrendeki payları dikkate alınmaz ve aynı oranda örnekleme dâhil edilir (Bornstein vd., 2013: 361; Fones vd., 1998: 253; İlyasu & Etikan, 2021: 25).

Analiz yönteminde çoklu (multinomial) lojistik regresyon modeli kullanılmıştır. Çoklu lojistik regresyon modelinin en temel özelliği, nitel yapıdaki ikiden fazla kategoriye sahip bağımlı değişkenin analizine imkân vermesidir. Analiz için bağımlı değişkenin en az üç kategoriye sahip olmasının yanında, bu kategoriler arasında bir sıralamanın ve bağlantının da olmaması gerekmektedir (Çokluk, 2010: 1363). Analizde kullanılacak bağımlı değişken ile bağımsız değişkene ait cevap kategorilerinin, kesikli ya da nominal ölçekli olması durumunda, her bir cevap kategorisi için kukla değişken atanır ve cevap kategorilerine ait her kukla değişkenden birisi analiz modeli dışında bırakılarak, dışarıda bırakılan kukla değişkene göre yorumlama yapılır (Bircan, 2004: 21). Çoklu lojistik regresyon modelinde bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkinin tahmininde ‘odds’ oranından yararlanılmaktadır. Odds, bir olayın gerçekleşme ihtimalinin, gerçekleşmeme ihtimaline oranını ifade etmektedir. Bir olayın gerçekleşme ihtimali, gerçekleşmeme ihtimalinden daha büyükse odds oranı > 1 olur. Aksi durumda ise 0 ile 1 arasında bir değer alır (Akkuş & Özkoç, 2016: 75).

3.3. Veri seti

Firmaların KSS faaliyetlerini belirlemede kullanılan veri seti; Carroll’un (1991) KSS piramidi doğrultusunda Maignan ve Ferrel tarafından oluşturulan KSS ölçeğinden (Maignan & Ferrrel, 1998; Maignan & Ferrrel, 2001a; Maignan & Ferrrel, 2001b), Küresel Raporlama Girişimi (GRI) tarafından hazırlanan çevresel performans göstergesi niteliğindeki standartlardan (GRI, 2020), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından hazırlanan sosyal performans göstergesi niteliğindeki standartlardan (UNCTAD, 2020) ve çalışmayla ilişkili olduğu düşünülerek geliştirilen sorulardan oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamında, yüz yüze görüşme yöntemiyle toplam 513 firmaya ulaşılmıştır. Ancak firmalardan 113 tanesi farklı gerekçelerle ankete katılmak istemediklerini ifade etmiştir. Niğde merkezindeki mal üretimi yapan firma sayısının yeterli olmaması nedeniyle, il merkezine 16 km uzaklıktaki Bor ilçesinde bulunan firmaların ankete katılımı sağlanmıştır. Araştırma kapsamı içerisinde yer alan illerden Niğde ve Karaman’da - bu illerin merkezinde faaliyet gösteren ve ankete katılmayı kabul eden küçük ölçekteki üretici firma sayısının sınırlı olması nedeniyle - çalışan sayısı 250’nin üzerinde olan toplam 15 firma analize dâhil edilmiştir. Cevapların Google form aracılığıyla kayıt altına alınmasından dolayı kayıp veri sıkıntısı yaşanmamıştır. Ankete katılmayı kabul eden 400 firmadan elde edilen verilerin analizinde SPSS 22.0 ve Stata.12 paket programları kullanılmıştır. Modelde, ‘firmanın faaliyet gösterdiği il’ sorusu bağımlı değişken olarak kabul edilmiş, kategorik yapıdaki altı soru ile ölçekli yapıdaki 40 sorudan elde edilen sekiz faktör, bağımsız değişken olarak analize dâhil edilmiştir.

Tablo 1. Modelde kullanılan bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler
Firmanın faaliyet gösterdiği il	X ₁ : Pazar alanı
	X ₂ : Tedarik tercihi
	X ₃ : Sahip olunan belge
	X ₄ : İşbirliği yapılan kurum
	X ₅ : Bir yıl içerisinde yapılan yenilik
	X ₆ : KSS’ye bakış
	E1: Ekonomik sorumluluklar-1*
	E2: Ekonomik sorumluluklar-2**
	Y1: Yasal sorumluluklar-1*
	Y2: Yasal sorumluluklar-2**
	A1: Etik sorumluluklar-1*
	A2: Etik sorumluluklar-2**
	G1: Gönüllü sorumluluklar-1*
	G2: Gönüllü sorumluluklar-2**

* Maignan ve Ferrel’in geliştirdiği KSS ölçeğinden elde edilen faktörler. ** Diğer kaynaklardan yararlanılan faktörler.

Katılımcılara, firmalarının faaliyet gösterdiği pazar büyüklüğü sorulmuş, ‘yerel’, ‘bölgesel’, ‘ulusal’ ve ‘global’ olmak üzere dört seçenekten birini seçmeleri istenmiştir. Firma kapasitesi ile firmanın ekonomik sorumlulukları arasında bağlantı olduğu, firma kapasitesindeki artışın pazar büyüklüğünü artırdığı ve bu durumun bölgenin kalkınmasını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Katılımcılara, üretimde kullandıkları hammadde/ara mal

tedarikini ağırlıklı olarak nereden sağladıkları sorulmuştur. ‘Aynı şehirden’, ‘çevre illerden’, ‘çevre dışındaki diğer illerden’ ve ‘ithal ederek’ cevaplarından birini seçmeleri istenmiştir. Firmaların, tedarik tercihinde, buldukları ili öncelikli tutmalarının ekonomik sorumlulukları olduğu ve kalkınmayı pozitif yönde etkilediği düşünülmektedir.

Katılımcılardan sahip oldukları belgeleri işaretlemeleri istenmiştir. Sahip olunan belge kategorisi, ‘yok’, ‘TSE’, ‘CE’, ‘ISO’ ve ‘Diğer’ seçenekleri gibi toplam 12 seçeneğe sahiptir. Ekonomik sorumlulukları doğrultusunda firmaların bu belgelerden birini ya da birkaçını almaları gerektiği düşünülmektedir. Katılımcılara, faaliyetlerini geliştirmede ve iyileştirmede iş birliği yaptıkları bir kurum ya da kuruluşun olup olmadığı sorulup, varsa hangi kurum olduğunun belirtilmesi istenmiştir. Firmaların ekonomik sorumlulukları doğrultusunda kurum ya da kuruluşlarla iş birliği yapmaları beklenmektedir. Diğer kurumlarla yapılan iş birliklerinin sosyal ve beşeri sermayeyi geliştirdiği ve bölgenin kalkınmasını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Katılımcılara, son bir yıl içerisinde gerçekleştirdikleri bir yeniliğin olup olmadığı sorulmuştur. ‘Yeni bir ürün, teknoloji, model, makine, tesis’ seçenekleri ile ‘yok’ ve ‘diğer’ seçeneklerinden birini ya da bir kaçını tercih etmeleri istenmiştir. Firmaların yenilik yapabilmeleri için karlarının bir kısmından feragat etmeleri gerekmektedir. Bu durum, firmaların ekonomik sorumlulukları kapsamında değerlendirilmektedir. Katılımcılara KSS faaliyetleri hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. ‘duymadım’, ‘içeriğini bilmiyorum’, ‘firma yararına olduğunu düşünüyorum’, ‘toplum yararına olduğunu düşünüyorum’ ve ‘hem firma hem de toplum yararına olduğunu düşünüyorum’ seçeneklerinden birini tercih etmeleri istenmiştir. Firmaların KSS faaliyetleri ile bölgesel kalkınmadaki sorumluluk düzeylerine bakış açıları arasında olumlu yönde bir ilişkinin olduğu düşünülmektedir. Bu soru ile iki kavram arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir.

Maignan ve Ferrel tarafından geliştirilen ölçekten yararlanarak hazırlanan 23 soru bulunmaktadır. Bu sorulardan “ekonomik sorumluluklar-1, yasal sorumluluklar-1, sosyal sorumluluklar-1 ve gönüllü sorumluluklar-1” olmak üzere dört tane; diğer kaynaklardan yararlanarak hazırlanan 17 sorudan da “ekonomik sorumluluklar-2, sosyal sorumluluklar-2 yasal sorumluluklar-2 ve gönüllü sorumluluklar-2” dört tane faktör oluşturulmuştur. Firmalara, bölgesel kalkınma, KSS hakkındaki görüşleri de sorulmuştur. Bu aşamada daha geniş kapsamlı değerlendirmelere olanak vermesi açısından, verilen cevaplar il bazında kıyaslanarak tablolarda gösterilmiştir. Tablo 2’de illere göre firmaların bölgesel kalkınmaya bakış açıları yer almaktadır. Tablo 2 değerlendirildiğinde firmaların % 42 oranında yalnızca ekonomik açıdan sorumlu olduklarını düşündükleri görülmektedir. % 10’ a yakın bir kısmı bölgesel kalkınmada doğrudan sorumluluklarının olmadığını düşünmektedir. Bu oran Ankara’da ve Aksaray’da faaliyet gösteren firmalarda ortalamanın üstündedir. Ankara’daki firmaların yaklaşık % 16’sı, Aksaray’daki firmaların yaklaşık % 21’i bölgesel kalkınmada doğrudan sorumluluklarının olmadığını belirtmiştir.

Tablo 2. Araştırma kapsamındaki iller bazında firmaların bölgesel kalkınma yaklaşımları (%)

Bölgesel kalkınmadaki sorumluluğunuzu ne şekilde tanımlarsınız?	Ankara	Konya	Karaman	Aksaray	Niğde	Toplam (%)
Doğrudan sorumluluğumuz olduğunu düşünüyorum.	16,2	1,3	5,0	21,3	5,0	9,8
Yalnızca ekonomik açıdan rolümüz olduğunu düşünüyorum.	25,0	6,3	76,3	35,0	67,5	42,0
Hem ekonomik açıdan hem de sosyal açıdan rolümüz olduğunu düşünüyorum.	35,0	31,2	17,5	27,5	25,0	27,2
Her açıdan bölgesel kalkınmada rolümüz olduğunu düşünüyorum.	23,8	61,2	1,3	16,3	2,5	21,0
Toplam (%)	100	100	100	100	100	100

Tablo 3. Araştırma kapsamındaki iller bazında firmaların KSS faaliyetleri hakkındaki düşünceleri (%)

KSS faaliyetleri ile ilgili düşünceniz nedir?	Ankara	Konya	Karaman	Aksaray	Niğde	Toplam (%)
Bu kavramı daha önce hiç duymadım.	3,8	7,5	3,8	12,5	21,3	9,8
Bu kavramın içeriği hakkında tam bir fikrim yok.	22,4	2,5	21,2	22,5	32,5	20,2
KSS faaliyetlerinin özellikle toplum yararına olduğunu düşünüyorum.	40,0	40,0	5,0	26,2	1,2	22,5
KSS faaliyetlerinin özellikle firma yararına olduğunu düşünüyorum.	8,8	15,0	1,3	20,0	15,0	12,0
KSS faaliyetlerinin hem firma yararına hem de toplum yararına olduğunu düşünüyorum.	25,0	35,0	68,7	18,8	30,0	35,5
Toplam (%)	100	100	100	100	100	100

Karaman ve Niğde'deki firmalar büyük oranda yalnızca ekonomik açıdan sorumluluklarının olduğunu belirtirken, Konya'daki firmaların yaklaşık % 61'i her açıdan sorumlulukları olduğunu belirtmiştir. Konya'da her açıdan sorumluluğu olduğunu düşünenlerin oranı, Ankara'da ekonomik ve sosyal açıdan sorumluluğu olduğunu düşünenlerin oranı, Karaman, Aksaray ve Niğde'de ise yalnızca ekonomik açıdan sorumluluğu olduğunu düşünenlerin oranı diğer oranlardan yüksek çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında, verilen cevaplar ile illerin gelişmişlik sıralaması arasında kısmen doğru yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında yöneltilen bir diğer soru, firmaların KSS faaliyetleri hakkında ne düşündükleridir. Tablo 3.'de firmaların verdiği cevaplar yer almaktadır. Katılımcıların yaklaşık % 10'u KSS kavramını ilk defa duyduğunu söylerken; yaklaşık % 20'si de bu kavramı duyduğunu ancak içeriği hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Başka bir ifade her 10 katılımcıdan 3'ünün KSS kavramı hakkında bilgisi yoktur. KSS kavramını hiç duymadığını söyleyenlerin oranı Niğde'deki firmalarda daha yüksektir. Bunun yanında Niğde'deki firmaların % 32,5'i de bu kavramı duyduğunu ancak içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Ankara'daki ve Konya'daki firmaların % 40'ı ile Aksaray'daki firmaların % 26,2'si KSS faaliyetlerinin toplum yararına olduğunu düşünürken, Karaman'daki firmaların % 68,7'si bu faaliyetlerin hem toplum yararına hem de firma yararına olduğunu düşünmektedir. KSS faaliyetlerinin hem toplum hem de firma yararına olduğunu düşünenlerin oranı; Ankara'da % 25, Konya'da % 35, Aksaray'da % 18,8 ve Niğde'de % 30'dur. Katılımcıların yalnızca % 12'si KSS faaliyetlerinin özellikle firma yararına olduğunu düşünmektedir.

3.4. Analiz ve bulgular

Ölçekli yapıdaki sorulardan faktörlerin elde edilmesi sürecinde geçerlilik ve güvenilirlik testleri uygulanmaktadır. Bu analizlerde Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) ve Bartlett testleri yaygın olarak kullanılmaktadır. KMO değeri 1'e doğru yaklaştıkça analizin güvenilirliği artarken, Bartlett küresellik testi sigma değerinin 0,001'in altında olması, değişkenlerin birbiriyle ilişki içinde olmadığını ve buna bağlı olarak analiz sonuçlarının geçerli olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Kulcsar, 2010). Çalışmada faktörler gruplandırılmış ölçekli yapıdaki sorularının aritmetik ortalamaları hesaplanarak elde edilmiştir. Bununla birlikte faktörlerin elde edilmesinde kullanılan soruların KMO değeri: 0,963 olarak saptanırken, Bartlett küresellik testi sigma değeri 0,000 olarak saptanmıştır.

Çoklu (multinomial) lojistik regresyon modeli analiz sonuçların geçerli olması, IIA² (ilgisiz alternatiflerin bağımsızlık özelliği) varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım göre, bağımlı değişkene ait kategorilerinin birbiri yerine tercih edilebilir olmaması, modelde yapılan değişikliklerin, alternatifler arasındaki olma olasılığını etkilememesi, kısıtlanmış model ile kısıtlanmamış modelin benzerlik göstermesi gerekmektedir. Modelin geçerliliği, bu varsayımına bağlıdır (Akkuş & Özkoç, 2016: 98). Bu test, sınırlandırılmış model ile en az bir kategorinin çıkarıldığı model arasındaki farkın anlamlılığını ölçmektedir. İki durum arasındaki farklılık anlamlı ise IIA (ilgisiz alternatiflerin bağımsızlığı) varsayımı geçersiz sayılmaktadır. Test sonucu tahmin değerinin sıfırdan büyük olması IIA varsayımın geçerli olduğunu ifade eder (Büyükyılmaz & Demir, 2016: 445). İkinci aşamada model uyum iyiliği, olabilirlik oran testi ve doğrulama yüzdesi sonuçlarına bakılarak analizde kullanılan modelin uygunluğuna karar verilir (Avcılar & Yakut, 2015: 203-205).

LR (olabilirlik oranı) testi ve uyum iyiliği testi, değişkenlerin gerçek gözlemleri ne kadar iyi temsil ettiğini göstermektedir. LR testi, genellikle üstün bir test olarak kabul edilir. Bunun yanında modelin karmaşık ya da örneklemin çok büyük olması durumunda, LR testi yerine Wald testleri yapılabilir (Long & Freese, 2006: 236). Model seçiminde LR istatistiğinin ve bilgi kriterlerinin en küçük değeri dikkate alınmaktadır (Şen, 2006: 15). LR istatistik değerinin 0,05'den küçük olması modelin geçerliliğinin ve güvenilirliğinin bir diğer göstergesidir (Çemrek & Burhan, 2014: 55). Bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı, olabilirlik değerine bakılarak değerlendirilir. %1 önem düzeyinde 0,01'den, % 5 önem düzeyinde 0,05'den ve % 10 önem düzeyinde 0,1'den küçük olabilirlik değerine sahip olan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene etkisi olduğu söylenir (Saatçioğlu & Karaca, 2010: 111). Analizde kullanılan verilerin modele uyumunu belirlemede çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Hosmer-Lemeshow testi, Pearson ki-kare testi ve sapma (deviance) testi yaygın olarak kullanılan testlerdir (Şenel & Alatlı, 2014). Pearson ki-kare değerinin 0,05'den küçük olması ya da sapma (deviance) değerinin 0,05'den büyük olması modelin uygun olduğunu ifade eder. Pearson ya da sapma ki-kare değerinin serbest dağılım değerine bölünmesi sonucunda elde edilen değer, modelde tam ayırma probleminin olup olmadığını göstermektedir. Bu değer 1'e yakın olması istenen durum olarak değerlendirilirken 2'ye yakın ya da 2'den fazla bir değer alması aşırı dağılımın olduğunu ifade etmektedir (Field, 2009; 273).

² Independent of Irrelevant Alternatives

Tablo 4’de birinci model için model uygunluk bilgisi sonuçları ve modelde kullanılan değişkenlerin ne kadarlık bir kısmının açıkladığı yer almaktadır. Olasılık oran testi sonucu $0,000 < 0,05$ olup, değişkenlerin model için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Model uygunluk bilgisi

Model	Model Uygunluk Kriteri			Olasılık Oran Testi (LR)		
	AIC	BIC	-2 Log Likelihood	Ki-kare	Sd.	Sig.
Intercept Only	1287,233	1303,198	1279,233			
Final	649,384	872,906	537,384	741,848	52	,000

Akaike Bilgi Kriteri (AIC)³, Bayesian Bilgi Kriteri (BIC⁴) e -2 Log olasılık (likelihood) kriterleri yaygın olarak kullanılan uyum ölçütleridir. Modelin değişkenler olmadan hesaplanan başlangıç değerleri ile değişkenler modele dâhil olduktan sonra hesaplanan final değerlerine bakılarak modelde kullanılan değişkenlerin modelin ne kadarlık bir kısmını açıkladığını görülmektedir.

Tablo 5’de analizde kullanılan verilerin model uyumu yer almaktadır. Pearson ve sapma (deviance) değerlerine bakıldığında Pearson değerinin 0,05’den küçük olmadığı, deviance (sapma) değerinin 0,05’den büyük olduğu gözlenmektedir.

Tablo 5. Model uyum iyiliği

	Ki-kare	St.	Sig.
Pearson	961,834	1452	1,000
Deviance	530,113	1452	1,000

Ancak ki-kare değerinin serbest dağılım derecesine bölünmesi sonucu elde edilen değerler ($530,113/1452=0,365$ ve $961,834/1452=0,662$) 1’den küçük çıkmaktadır. Bu durum modelde tam ayırma probleminin olduğunu –aşırı yayılım- olduğunu göstermektedir (Kasap, 2007: 22). Tablo 6.’da bağımlı değişken üzerinde etkisi olmayan bağımsız değişkenlerin modelden çıkarıldığı ve hesaplama yapmak için kullanılan odds oranlarının yer aldığı sonuçlar yer almaktadır. Hausman-McFadden testi sonucunda, ki-kare değeri 31.24, tahmin değeri 0.9406 olarak bulunmuş, modelin en önemli geçerlilik koşulu olan IIA varsayımı sağlanmıştır. Elde edilen modelde tam ayırma problemi olmakla birlikte, diğer geçerlilik ve güvenilirlik koşullarının sağlandığı görülmektedir.

Tablo 6. Çoklu lojistik regresyon analizi sonuçları

mlogit iller pazar1 tedarik1 tedarik3 yenilik1 yenilik2 belge1 kurum1 KSS3 KSS4 KSS2 ekonomik2 yasal2 gonullu2 ahlak2, rrr							
Multinomial logistic regression						Gözlem sayısı =	400
						LR chi2(56) =	704.49
						Prob > chi2 =	0.0000
Log likelihood = -291.52769						Pseudo R2 =	0.5472
		RRR	Std. Hata	z	P> z	(% 95 güven aralığı)	
Ankara	(temel sınıf)						
	pazar1	15.80983	9.512052	4.59	0.000	4.86181	51.41102
	tedarik1	.2020348	.1285112	-2.51	0.012	.0580751	.7028495
	tedarik2	.5933489	.3717356	-0.83	0.405	.1737916	2.025776
	yenilik1	3.176225	1.711504	2.14	0.032	1.104696	9.132293
	yenilik2	6.306678	4.352757	2.67	0.008	1.630484	24.3941
	belge1	.0306392	.0221278	-4.83	0.000	.0074394	.1261886
	kurum1	.7294829	.3730108	-0.62	0.537	.2677721	1.987307
Konya	KSS3	7.667841	6.722514	2.32	0.020	1.375345	42.74985
	KSS2	2.873762	.197802	1.53	0.125	.7457033	11.07479
	KSS4	7.20509	5.321663	2.67	0.008	1.694119	30.64326
	ekonomik2	6.069568	3.352355	3.26	0.001	2.055988	17.91822
	yasal2	.09567	.0527396	-4.26	0.000	.0324741	.2818476
	gonullu2	.4716834	.2320635	-1.53	0.127	.1798325	1.237181
	ahlak2	.253195	1.330589	1.77	0.077	.9039239	7.092155
	Sabit	2.601826	4.994044	0.50	0.618	.0604574	111.9713

³ Akaike Information Criterion⁴ Bayesian Information Criterion

Karaman	pazar1	.647113	.3392097	-0.83	0.406	.2316271	1.807885
	tedarik1	12.32281	1.231759	2.51	0.012	1.737275	87.40791
	tedarik2	24.74067	2.466885	3.22	0.001	3.504946	174.6392
	yenilik1	4.68456	316834	2.28	0.022	1.244429	17.63468
	yenilik2	24.72255	1.789145	4.43	0.000	5.985327	102.1172
	belge1	2.098872	1.680562	0.93	0.354	.4369494	10.08187
	kurum1	.1795182	.0910499	-3.39	0.001	.0664335	.4850981
	KSS3	1.432557	1.407601	0.37	0.714	.2088039	9.828453
	KSS2	2.488705	1.744184	1.30	0.193	.6301115	9.829453
	KSS4	2.479766	1.533127	1.47	0.142	.7381618	8.330479
	ekonomik2	3.071941	1.648572	2.09	0.037	1.073029	8.794563
	yasal2	1.448747	.838468	0.64	0.522	.4659683	4.504315
	gonullu2	1.442905	.7043917	0.75	0.453	.5542443	3.756418
	ahlak2	104055	.548476	0.08	0.940	.3703331	2.923701
Sabit	6.32e-06	.0000171	-4.42	0.000	3.14e-08	.00127	
Aksaray	pazar1	.4288393	.2034727	-1.78	0.074	.1692086	1.086843
	tedarik1	144808	.7202781	0.74	0.457	.5462649	3.838681
	tedarik2	2.617354	1.350.077	1.87	0.062	.9523527	7.19328
	yenilik1	1.439177	.6143194	0.85	0.394	.6234118	3.322412
	yenilik2	.2745063	.183142	-1.94	0.053	.0742433	1.014956
	belge1	.7993961	.4476892	-0.40	0.689	.2667228	2.395874
	kurum1	1.005175	.4315913	0.01	0.990	.4332733	2.331962
	KSS3	3.511967	2.298.338	1.92	0.055	.9738635	12.66493
	KSS2	1.404102	.6497502	0.73	0.463	.5668971	3.47771
	KSS4	1.443894	.8171703	0.65	0.516	.4762102	4.377962
	ekonomik2	.4959325	.2035778	-1.71	0.088	.2218241	1.108757
	yasal2	.8022659	.3389544	-0.52	0.602	.3505006	1.836318
	gonullu2	.505892	.1961531	-1.76	0.079	.2366004	1.081683
	ahlak2	.6400811	.2877077	-0.99	0.321	.2652355	1.54468
Sabit	5.299703	8.198.494	4.05	0.000	2.555443	10990.99	
Niğde	pazar1	6.945824	5.027745	2.68	0.007	1.681048	28.69904
	tedarik1	4.347525	5.597407	1.14	0.254	.3485992	54.21979
	tedarik2	3.651256	4.778385	0.99	0.322	.2808523	47.46861
	yenilik1	5.287014	6.733279	1.31	0.191	.4356748	64.15914
	yenilik2	7.312664	9.725687	1.50	0.135	.5395052	99.11869
	belge1	.0383344	.0373331	-3.35	0.001	.0056836	.258557
	kurum1	.003659	.0044752	-4.59	0.000	.0003329	.0402199
	KSS3	2.695672	3.221806	0.83	0.407	.2590182	28.05458
	KSS2	.0404297	.0591427	-2.19	0.028	.0022989	.7110215
	KSS4	.3259135	.2434242	-1.50	0.133	.0753948	1.408845
	ekonomik2	3.176923	2.401742	1.53	0.126	.721941	13.98015
	yasal2	1.793019	1.807486	2.86	0.004	2.486083	129.3166
	gonullu2	1.684178	1.068075	0.82	0.411	.4859278	5.837197
	ahlak2	.3518608	.2384264	-1.54	0.123	.0932359	1.327879
sabit	4.42e-07	1.55e-06	-4.16	0.000	4.47e-10	.0004365	

b = consistent under Ho and Ha; obtained from mlogit

B = inconsistent under Ha, efficient under Ho; obtained from mlogit

Test: Ho: difference in coefficients not systematic

$$\chi^2(45) = (b-B)'[(V_b - V_B)^{-1}](b-B)$$

$$= 31.24$$

$$\text{Prob} > \chi^2 = 0.9406$$

(V_b - V_B is not positive definite)

Pazar alanı: Ankara'daki firmalarla Karaman ve Aksaray'daki firmalar arasında pazar büyüklüğü açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Konya'da faaliyet gösteren firmaların, Ankara'da faaliyet gösteren firmalara oranla pazar büyüklüklerin ulusal/global olma ihtimali, yerel/bölgesel olma ihtimaline oranla 15,81 kat daha fazladır. Niğde'de faaliyet gösteren firmaların, Ankara'da faaliyet gösteren firmalara oranla pazar büyüklüklerinin ulusal/global olma ihtimali, yerel/bölgesel olma ihtimaline oranla 6,95 kat daha fazladır. İllerin gelişmişlik düzeyi ile bağlantılı olarak elde edilen bulgular incelendiğinde şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır;

Niğde'deki firmaların Konya'daki firmalara oranla daha düşük bir katsayı ile pazar büyüklüklerini ulusal/global olarak tanımlamaları olağan olarak değerlendirilirken; bu her iki ildeki firmaların Ankara'daki firmalara oranla pazar büyüklüklerinin ulusal/global olduğunu ifade etmeleri illerin gelişmişlik düzeyi ile çelişkili görülmüştür. Firmaların üretim kapasiteleri arttıkça daha geniş pazarlara ulaşmaktadır. Buna bağlı olarak firma karlarında da artış olmakta ve buldukları bölgenin toplam gelir seviyesini yükseltmektedir. Gelir düzeyindeki artış bölgenin ekonomik açıdan kalkınmasını hızlandırmaktadır. Bu bağlamda illerin gelişmişlik düzeyleri ile firmaların pazar büyüklükleri arasında, kısmi bir doğru yönlü ilişki olduğu söylenebilir.

Tedarik tercihi: Ankara'daki firmalarla, Aksaray'daki ve Niğde'deki firmaların tedarik tercihi açısından aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bununla birlikte, Konya'daki firmalardan ara mal ya da hammadde tedarikini öncelikli olarak çevre illerden yaptığını söyleyenlerle aynı şehirden yaptığını söyleyenler arasında, Ankara'daki illerde faaliyet gösteren firmalara göre anlamlı bir ilişki de yoktur. Konya'daki firmaların Ankara'daki firmalara oranla, ham madde ve ara mal tedarikinde öncelikli olarak buldukları ili tercih etme ihtimali, çevre dışı illeri tercih etme ihtimaline oranla 0,20 kat daha düşüktür. Başka bir ifade ile Konya'daki firmalar, Ankara'daki firmalara oranla tedarik tercihinde çevre dışı illeri $1/0,20 = 5$ kat daha fazla tercih etmektedir. Karaman'daki firmaların Ankara'daki firmalara oranla, hammadde ve ara mal tedarikinde, buldukları ili tercih etme olasılığı, çevre dışı illeri tercih etme olasılığına göre 12,32 kat daha fazla iken çevre illeri çevre dışındaki illere tercih etme olasılıkları 24,74 kat daha fazladır. Karaman'daki firmalar ürün tedarikinde öncelikli olarak buldukları illeri sonrasında ise çevredeki illeri tercih etmektedir. Konya'daki firmaların Ankara'daki firmalara oranla ürün tedarikini çevre dışından yapma olasılıklarının aynı ilden yapma olasılığına göre daha yüksek ihtimalde olması illerin gelişmişlik düzeyi açısından doğru orantılı olarak değerlendirilirken; Karaman'daki firmaların Konya'daki ve Ankara'daki firmalara göre ürün tedarikini aynı ilden ve çevre illerden yapma olasılığının illerin gelişmişlik düzeyi ile ters yönlü ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Firmaların tedarik aşamasında öncelikli olarak buldukları illeri tercih etmeleri elde ettikleri gelirlerin, faaliyet gösterdikleri ilde kalmasına neden olduğu ve bu durumun ilin ya da bölgenin ekonomik yönden kalkınmasını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Bu açıdan elde edilen bulgular illerin gelişmişlik düzeyi ile firmaların tedarik tercihleri arasında kısmi bir doğru yönlü ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Yenilik: Ankara'daki firmalarla, Aksaray'daki ve Niğde'deki firmalar arasında yenilik yapma düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Konya'daki firmaların Ankara'daki firmalara göre, bir yenilik yapma olasılıklarının hiç yenilik yapmama olasılıklarına oranı 3,18 kat daha fazladır. Bunun yanında en az iki yenilik yapmış olma olasılıkları 6,31 kat daha fazladır. Konya'daki firmaların en az iki yenilik yapma olasılığı, bir yenilik yapma olasılığından daha yüksektir. Karaman'daki firmaların yenilik yapma düzeyine ilişkin olarak verdikleri cevaplar, Konya'daki firmaların cevaplarıyla benzerlik taşımaktadır. Ancak Karaman'daki firmaların vermiş olduğu cevapların kat sayı değerleri Konya'dakilere göre daha fazladır. Karaman'daki firmaların Ankara'daki firmalara göre bir yenilik yapmış olma olasılıkları, yenilik yapmama olasılıklarına oranla 4,69 kat daha fazladır. Bununla birlikte en az iki yenilik yapmış olma olasılıkları hiç yenilik yapmama olasılıklarına oranla 21,72 kat daha fazladır. Üç ile ilişkin bulgular birlikte değerlendirildiğinde, illerin gelişmişlik düzeyi sıralaması ile bu illerdeki firmaların yenilik yapma düzeyleri arasında anlamlı ancak ters yönlü bir ilişkinin olduğu gözlenmektedir.

Belge: Belge sahipliği açısından elde edilen bulgular incelendiğinde, Ankara'daki firmalar ile Karaman ve Aksaray'daki firmalar arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Konya'daki firmaların Ankara'daki firmalara oranla belgelerinin olma olasılıkları, belgelerinin olmama olasılıklarına oranı 0,03 kat daha azdır. Başka bir ifade ile Ankara'daki firmaların belge sahibi olma olasılığı, Konya'daki firmalara oranla $1/0,03 = 33,33$ kat daha fazla fazladır. Niğde'deki firmaların belge sahibi olmama durumu Konya'daki firmalarla benzerlik göstermekte olup; Niğde'deki firmaların Ankara'daki firmalara oranla, belge sahibi olmama olasılıkları, belge sahibi olma olasılıklarına oranla $1/0,04 = 25$ kat daha fazladır. Bu iki ilin Ankara ili ile kıyaslaması yapıldığında elde edilen bulguların illerin gelişmişlik düzeyi ile aynı yönlü olduğu söylenebilir. Ancak, Konya ile Niğde'deki firmalar kıyaslandığında Konya'daki firmaların katsayı değerinin Niğde'deki firmaların kat sayı değerinden daha yüksek olması bu iki ilin gelişmişlik sıralaması ile ters yönlü bir ilişkisi içerisindedir.

Kurum: Ankara'da faaliyet gösteren firmalar ile Konya'da ve Aksaray'da faaliyet gösteren firmalar, kurumlarla (TUBİTAK, KOSGEB, Üniversiteler, vb.) iş birliği yapıp yapmama açısından anlamlı bir farklılığa sahip değildir. Karaman'daki firmaların Ankara'daki firmalara göre, kendilerini geliştirmek ya da iyileştirmek amacıyla bir kurumla iş birliği yapma olasılıkları yapmama olasılıklarına oranla, 0,18 kat daha azdır. Başka bir ifade ile Ankara'daki firmalar, Karaman'daki firmalara oranla $1/0,18 = 5,55$ daha fazla kurumlarla iş birliği yapmaktadırlar. Niğde'deki firmaların Ankara'daki firmalara göre, kurumlarla iş birliği yapmama olasılıkları, iş birliği yapma olasılıklarına oranla $1/0,004 = 250$ kat daha fazladır. Niğde'deki firmalar büyük çoğunlukla kurumlarla iş

birliği yapmadıklarını belirtmiştir. Bu nedenle odds oranı yüksek çıkmıştır. Her üç il, gelişmişlik düzeyi ve kurumlarla iş birliği yapma durumu açısından değerlendirildiğinde, elde edilen bulgulara göre illerin gelişmişlik düzeyi sıralaması ile kurumlarla iş birliği yapma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve aynı zamanda doğru yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

KSS: Firmaların, KSS faaliyetlerine yaklaşımlarının ölçüldüğü bu soruda, Ankara'daki firmalar ile Karaman'daki ve Aksaray'daki firmalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığının olmadığı gözlenmektedir. Bununla birlikte Konya'daki firmaların Ankara'daki firmalara göre, KSS faaliyetlerini firma yararına görme olasılıklarının, KSS kavramını duymadıklarını ya da içeriğini bilmediklerini söyleme olasılıklarına oranı, 7,67 kat daha fazladır. KSS faaliyetlerini hem toplum yararına hem de firma yararına görme olasılıkları ise 7,21 kat daha fazladır. Niğde'deki firmaların Ankara'daki firmalara göre, KSS faaliyetlerini toplum yararına görme olasılıkları, KSS kavramını daha önce duymadıklarını ya da içeriğini bilmediklerini söyleme olasılıklarına oranla, 0,04 kat daha azdır. Başka bir ifade ile Niğde'deki firmaların KSS kavramını duymadıklarını ya da içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıklarını söyleme ihtimalleri, toplum yararına olduğunu düşünme ihtimalinden 25 kat daha fazladır. İllerin gelişmişlik düzeyleri açısından sonuçlar değerlendirildiğinde Ankara ili ile Konya ili arasında gelişmişlik sıralaması ile firmaların KSS yaklaşımları arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu; Ankara ile Niğde illeri açısından kıyaslandığında gelişmişlik sıralaması ile KSS yaklaşımları arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Firmalar, yenilik yapmadan, kurumlarla iş birliğine gitmeden, tedarik aşamasında buldukları ildeki firmaları tercih etmeden ve belge sahibi olmadan da ekonomik faaliyetlerini yürütebilirler. Firmaların bu alanlardaki girişimleri ekonomik sorumlulukları kapsamında görülmektedir. Ekonomik açıdan daha fazla sorumluluk duyan firmaların yenilik gerçekleştirmeleri, iş birliği yapmaları, belge sahibi olmak için gereken koşulları hazırlamaları ve tedarikte buldukları ildeki firmaları tercih etmeleri, bir yandan karlılıklarını artırırken diğer yandan da buldukları ilin ve bölgenin kalkınmasına ekonomik açıdan katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ekonomik2: Ekonomik2 faktörü dört sorudan elde edilen yanıtların aritmetik ortalamasını vermektedir. Üretim atıklarının ekonomiye kazandırılmasını sağlayan özel politikalara sahip olma, çalışanlara maaşını zamanında ve eksiksiz ödeme, aynı sektörde faaliyet gösteren firmaların kendi firmalarını geliştirdiğini düşünüp iş birliğine önem verme ve yeni yatırımlar ve büyüme için bütçeden kaynak ayırma durumunu ölçmeye yönelik olarak hazırlanan soruların aritmetik ortalaması 3,934 olarak hesaplanmıştır. Firmalar bu dört soruya yaklaşık bir değerle 'katılıyorum' şeklinde cevap vermişlerdir. Ekonomik2 faktörü açısından bulgular değerlendirildiğinde Ankara'da faaliyet gösteren firmalar ile Konya ve Karaman'da faaliyet gösteren firmalar arasında anlamlı bir farklılığının olduğu gözlenmiştir. Konya'daki firmaların Ankara'daki firmalara göre ekonomik2 faktörünün içinde barındırdığı başlıklara katılma düzeyi 6,07 kat daha fazladır. Aynı şekilde Karaman'daki firmaların Ankara'daki firmalara göre bu faktöre katılma düzeyi 3,07 kat daha fazladır. Elde edilen katsayılar ile illerin gelişmişlik düzeyi sıralaması karşılaştırıldığında Konya ile Karaman arasında gelişmişlik sıralamasına uygun bir durum gözlenirken, Ankara ile bu iki il kıyaslandığında, aradaki anlamlı ilişkinin ters yönlü olduğu görülmektedir.

Yasal2: Bu faktör dört sorudan elde edilen cevapların aritmetik ortalamasını vermektedir. Firmalara vergi yüklerine ilişkin yöneltilen üç soru ile çalışanlara sağlanan fiziki ve ekonomik koşulların yasalara uygunluk düzeyi ölçülmüştür. Yöneltilen sorulardan birinde firmaların olumsuz yanıt vermesi beklenmiş, verilen cevaplar beklenti karşılamıştır. Aritmetik ortalamasının sağlıklı hesaplanabilmesi için bu soruya verilen yanıtlar ters çevrilmiştir. Hesaplanan aritmetik ortalama değeri 4,036'dır. Konya'daki firmaların Ankara'daki firmalara göre, yasal yükümlülüklerini yerine getirme ihtimali 0,10 kat daha azdır. Başka bir deyişle, yasal yükümlülüklerle olumsuz yaklaşıma ihtimali 10 kat daha fazladır. Niğde'deki firmaların ise Ankara'daki firmalara göre yasal yükümlülüklerine olumlu yaklaşıma olasılığı 1,79 kat daha fazladır. Üç il birlikte değerlendirildiğinde, Ankara'daki firmaların yasal sorumluluk düzeyleri ile Konya'daki firmaların yasal sorumluluk düzeyleri arasında illerin gelişmişlik sıralaması açısından aynı yönlü bir ilişki gözlenirken; Ankara ile Niğde arasında bu durum tersine gelişmiştir. Niğde'deki firmalar yasal sorumluluklara yaklaşımları açısından Ankara'daki firmalardan daha yüksek düzeyde bir durum sergilemişlerdir. Analiz sonucunda elde edilen tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde firmaların KSS faaliyetleri ile buldukları illerin gelişmişlik düzeyi sıralaması arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkün değildir. Her ne kadar elde edilen bulguların bir kısmı bu gelişmişlik sıralamasına uygun olarak gözlenmiş olsa da kümülatif olarak değerlendirildiğinde bu sonuca ulaşmak için yetersizdir.

3.4.1. Diğer bulgular

Analiz bulguları dışında araştırma sürecinde dikkati çeken ve önemli olduğu düşünülen diğer bazı bulgulardan bu kısımda bahsedilmiştir;

- Ankete katılan firmalar vergi ödemekte güçlük çektiklerini, ancak kredilerden ve teşviklerden yararlanmak için kar gösterdiklerini ve vergi ödediklerini ifade etmişlerdir. Mali tablolarının gerçeği yansıtıp yansıtmadığı sorusuna, yansıtıyor şeklinde cevap verenler hem bu şekilde cevap verirken hem de aslında gerçeği yansıtmadığını sözlü olarak belirtmişlerdir. Özellikle, firmanızın 2020 yılı vergi matrahı nedir sorusunu, cevaplama konusunda, firmaların büyük bir kısmı çekimser davranmış ve bir kısmı da vergi matrahını söylemek istemediğini belirtmiştir.
- Bazı firmaların sigortasız işçi çalıştırdığı ve çalışan sayısını belirtirken sigortasız çalıştırdıkları işçileri sayıya dâhil etmedikleri anlaşılmıştır.
- Katılımcıların bir kısmı kalite belgelerinin bir işe yaramadığını sadece para ödediklerini ve ihalelere katılabilmek için bu tip belgeleri buldurmak zorunda olduklarını söylemiştir.
- Reklam ve tanıtımlarda ürünleri olduğundan farklı gösteriyoruz sorusuna, katılmadığını ifade eden firma yönetici ya da sahiplerinden bir kısmı aslında bunun doğru olduğunu ancak cevabı bu şekilde vermek istemediğini dile getirmiştir.
- Katılımcıların bir kısmı, burs, dernek, vakıf, vb. kuruluşlara yardım ve çalışanlara ek ödemeler gibi normalüstü harcamaların Pandemi nedeniyle yavaşladığını ifade etmiştir. Ancak bu dönemde birçok firma tarafından yeni işçi alımları gerçekleşmiştir.
- Karaman'daki firmalar ağaçlandırma faaliyetlerine katıldıklarını belirtmelerine rağmen organize sanayi bölgesinde yeterli düzeyde ağaçlandırmanın olmadığı, bunun yanında Niğde'de büyük ölçekli bir organize sanayi bölgesi olmamasına rağmen dikkati çeken bir ağaçlandırmanın olduğu görülmüştür.
- Firmaların kapasitesi küçüldükçe anket doldurma isteksizliklerinin arttığı gözlenmiş, anketi doldurmak için vakitlerinin olmadığı cevabıyla daha fazla karşılaşılmıştır. Kurumsallaşma açısından görece daha iyi olan firmaların, araştırma sorularına daha fazla ciddiyetle ve istekle cevap verdiği gözlenmiştir.
- Tüm illerde firma adına katılım sağlayanların verdikleri cevapların bazı noktalarda gerçek durumla tutarlı olmadığı gözlenmiştir.

4. Sonuç ve öneriler

Oluşturulan birinci modelde firmaların buldukları illerin gelişmişlik düzeyi ile firmaların KSS faaliyetleri arasında aynı yönde ve benzer oranda bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Firmaların KSS faaliyetlerinin türünün ve düzeyinin buldukları illerin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olduğu belirlenmiştir.

Kalkınma Bakanlığı tarafından 2020 yılında yayımlanan illerin sosyo-gelişmişlik düzeyi raporu, 2017 yılında hazırlanmış olup 2014 ve öncesi verilere dayanmaktadır. Raporun hazırlanmasında kullanılan dönem ile çalışmanın yapıldığı dönem arasındaki zaman farkı sonuçların birbirinden farklı olmasına neden olabilir. Bununla birlikte saha araştırması tamamlandıktan sonra 2022 yılı içerisinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yeni bir rapor yayımlanmıştır. Yayımlanan raporda il bazında gelişmişlik sıralamasına yer verilmemiş; ilçeler bazında gelişmişlik sıralamasına yer verilmiştir. Rapora göre Ankara ve Konya'nın merkez ilçelerinin gelişmişlik düzeyi 1. ve 2. sırada iken, Karaman, Aksaray ve Niğde merkezlerinin gelişmişlik düzeyi sıralaması da 2 olarak hesaplanmıştır. Bu açıdan bakıldığında saha araştırmasının yapıldığı yerlerin gelişmişlik sıralamasında farklılık olmaması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığının çıkmaması da olağan kabul edilmektedir. Bununla birlikte sosyo-gelişmişlik endeks değerlerinin hesaplanmasında kullanılan veriler sekiz ana kategoride toplanmış olup hanehalklarını da kapsayacak şekilde farklı sorulardan oluşmaktadır. Bu durum firmaların KSS anlayışı doğrultusunda yürüttükleri faaliyetler ile illerin gelişmişlik düzeyi arasında bir ilişkinin çıkmamasına neden olabilir. Ayrıca, literatüre bakıldığında yapılan çalışmaların bir kısmında Se-Ge endeksinde dayanarak hesaplanan illerin gelişmişlik sıralamasıyla uyumlu sonuçlar bulunurken bir kısmında da farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, KSS faaliyetlerindeki artışın firmaların hangi illerde faaliyet yürüttüklerinden daha ziyade bölgesel kalkınmada kendilerini ne kadar sorumlu gördükleri ile alakalı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, il bazında bölgesel kalkınma yaklaşımlarına bakıldığında, Ankara'daki firmaların %60'a yakını, Konya'daki firmaların %90'a yakını kendilerini en az ekonomik ve sosyal açıdan sorumlu hissettiği görülmektedir. Bu oran, Aksaray'da yaklaşık %44'e gerilerken, Karaman'da yaklaşık %29'a, Niğde'de de %28'e gerilemektedir.

Araştırmacılar tarafından yapılmış olan gerek teorik gerekse deneysel çalışmalarda, bölgesel kalkınma ile ilişkisi olan birçok faktör belirli bir kapsamda ele alınmış ve bu faktörlerin kalkınma üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Başta üretim, istihdam, teknoloji, yenilik, ihracat gibi ekonomik nitelikte sayılabilecek faaliyetler olmak üzere, yakın dönemde önem kazanan beşerî sermaye, sosyal sermaye, kültürel yapı gibi birey eksenli olup doğru-

dan ekonomik nitelikte olmayan faaliyetlerin ya da yapıların da büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır. Firmalar yürüttükleri ekonomik faaliyetlerin yanında beşerî sermaye, sosyal sermaye, kültürel yapı gibi toplumsal kalkınmaya zemin oluşturan ve toplumsal kalkınmanın gelişmesini sağlayan oluşumlarda, KSS faaliyetleri olarak nitelendirilen faaliyetler yoluyla önemli ölçüde katkı sağlamaktadırlar. Ancak firmalar, yalnızca kâr amaçlı ekonomik faaliyetleri yürütmenin çabasını güdebilirler. Bu koşulda bile kalıcı olmayı ve hem kısa vadede hem de uzun vadede tatmin edici karlar elde etmeyi isteyen firmalar ilkeli davranarak, gelişmeleri ve yenilikleri takip ederek, maliyetlerini azaltarak ve başta iç paydaşları olmak üzere tüm paydaşlarına karşı sorumluluk duygusu içerisinde hareket ederek bu amaçlarını gerçekleştirebilirler. Bu açıdan, firmalar yalnızca kendi kalıcılıklarını ve karlılıklarını düşünsele dahi belli bir oranda sorumluluklarına dayalı hareket etme zorunluluğu içerisindeyler. Zorunluluktan daha ziyade bilerek ve isteyerek KSS faaliyetlerini geliştirmeleri, kendilerini ve buldukları toplumun katmanlarını geliştirecek ve gelişmiş olan toplumun katmanları da bilinçli olarak bu firmalara yönelecek ve firmaların kalıcılığına zemin oluşturacaktır.

Hâlihazırda yürütülen teşvik politikalarına ilaveten firmaların KSS faaliyetlerini artırmaya yönelik yeni düzenlemeler gerçekleştirilebilir. Bu aşamada elde edilen bulgulardan yola çıkarak gerçekleştirilebilecek düzenleme önerileri şu şekilde sıralanabilir;

- Araştırma sürecinde, firmalar sahip oldukları TSE, ISO, vb. belgeleri temin etme sürecinde yüksek bedeller ödediklerini, ancak belge sahibi olmanın bazı durumlar haricinde, bir katkısını göremediklerini ifade etmişlerdir. Firmalar, belge sahibi olabilmek için üretim standartlarını belirli bir noktaya ulaştırmak zorundadır. Bu standartlara ulaşılmasında ve ulaşılan standartların korunmasında mevcut prosedürlerin sadeleştirilmesi, teşvik kapsamının genişletilmesi sağlanabilir.
- Firmaların bir kısmı vergi yüklerinin fazla olduğunu ve hafifletilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, KSS kapsamındaki yasal sorumluluklar faktörü ile bölgesel kalkınmadaki sorumluluk düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki saptanmıştır. Yalnızca ekonomik açıdan kendini sorumlu gören firmalara göre, ekonomik ve sosyal açıdan kendini sorumlu gören firmaların yasal sorumlulukları olumsuz yönde değerlendirdiği gözlenmiştir. Bölgesel kalkınmada kendisini her açıdan sorumlu hissedenlerde bu oran daha da artmaktadır. Bir başka ifadeyle, firmalar, bölgesel kalkınmada daha fazla sorumluluk aldıkça, vergisel yüklerini de daha fazla olumsuz değerlendirmektedir. Mevcut koşullar altında şirketin elde ettiği kardan kurumlar vergisi alınırken, vergi sonrası karın dağıtılması neticesinde gelir elde etmiş olan şirket ortağından da gelir vergisi alınmaktadır. Ayrıca, bireyin gelir düzeyine, kurumun kar düzeyine bakılmaksızın Katma Değer Vergisi (KDV) alınmaktadır. Nitekim KDV'nin AB'ye uyum süreci kapsamında yürürlüğe girdiği hatırlandığında, dolaylı ve dolaysız vergilerin uygulanma şekillerinin ve oranlarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.
- KSS projelerinin, gönüllü sorumluluk faaliyetlerinin yalnızca bir kısmını kapsadığı dikkate alındığında, KSS faaliyetlerini toplum yararına projelerle sınırlandırmak doğru olmayacaktır. Bu faaliyetler öncelikli olarak iç paydaşlardan olan çalışanları ve hissedarları sonrasında ise dış paydaşlardan müşterileri, tedarikçileri kapsamalıdır. Bu nedenlerden dolayı teşvik düzenlemeleri, KSS projelerinden daha ötede bir yaklaşımla yeniden ele alınmalıdır. Ticari kuralların sınırları her ne kadar yasal düzenlemelerle belirlenmiş olsa da her yasal durumun etik olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda çalışanlara sağlanan ekonomik faydaların genişletilmesi, fiziki ortamlarının iyileştirilmesi, çalışanların eğitiminin teşviki ve desteklenmesi ile çalışanların sosyal faaliyetlere katılımının sağlanması firmalara uygulanan teşvikler genişletilebilir.
- Firmaların KSS faaliyetleri ile illerin gelişmişlik düzeyi arasında aynı yönde bir ilişki görülmezken; firmaların KSS faaliyetleri ile bölgesel kalkınma anlayışları arasında oldukça güçlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda değerlendirildiğinde, uygulanacak teşvik politikalarının bölgenin gelişmişlik düzeyleri dikkate aldığı kadar firmaların kapasitelerini ve sorumluluk alabilme düzeylerini de dikkate alarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Gerek yurt içinde yapılan çalışmalarda gerekse yurt dışında yapılan çalışmalarda illerin ya da bölgelerin gelişmişlik düzeyleri ile firmaların KSS faaliyetleri arasında bir ilişkinin olup olmadığına dair istatistiksel sonuç ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bundan dolayı çalışmanın özgün değere sahip olduğu ve literatüre önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akkoyunlu, G., Ş. & Kalyoncuoğlu, S. (2014). İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmalarının Marka Algısı Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 125-144.
- Akkuş, Ö. & Özkoç, H. (2016). *Stata Uygulamaları İle Nitel Veri Analizi*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

- Alpaykut, S. (2017). Türkiye’de İllerin Yaşam Memnuniyetinin Temel Bileşenler Analizi ve TOPSİS Yöntemiyle Ölçümü Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(29), 367-395.
- Arı, E. & Hüyüktepe, B. (2019). Sosyo-Ekonomik Göstergeler İçin Çok Değişkenli Veri Analizi: Türkiye İçin Ampirik Bir Uygulama. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 7-20.
- Avcı, N. & Akdemir, İ. (2014). Konaklama İşletmelerinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının İş Doyumu Üzerine Etkisi. *Ege Akademik Bakış*, 14(1), 125-135.
- Avcılar, M., Y. & Yakut, E. (2015). Yapay Sinir Ağları Çoklu Lojistik Regresyon ve Çoklu Diskriminant Analiz Yöntemlerinden Yararlanarak Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihlerinin Belirlenmesi: Osmaniye İli Uygulaması. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(2), 207-224.
- Aybarç, S., Özkubat, G. & Selim, S. (2019). Türkiye’de Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının İllerin Gelişmişlik Düzeyi Açısından Etkinliği. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019, 19(1), 131-155.
- Baah, K., D., Tawiah, K., A. & Agbeior, V. (2015). Corporate Social Responsibility in Ghana's National Development. *Indiana University Press Africa Today*, 62(2), 71-92.
- Baştürk, S. & Taştepe, M. (2013). Evren ve Örnekleme. S. Baştürk (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Vize Yayın.
- Bircan, H. (2004). Lojistik Regresyon Analizi: Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 185-208.
- Bornstein, M., H., Jager, J. & Putnick, D., L. (2013). Sampling in Developmental Science: Situations, Shortcomings, Solutions, and Standard *Developmental Review*, 33, 357-370.
- Bowen, R., H. (1953). *Social Responsibilities of the Businessman*, Iowa Press Üniversitesi, New York. <https://books.google.com.tr/books?id=ALIPA wAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=> (Erişim Tarihi: 02.12.2019)
- Büyükyılmaz, A. & Demir, Ç. (2016). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Belirleyenleri: Multinomial Lojit Model Yaklaşımı. *Ege Akademik Bakış*, 16(3), 443-450.
- Carroll, A. B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholder *Business Horizons*, 34(4), 39-48.
- Cumming, D., Wenxuan Hou, W. & Lee, E. (2016). Business Ethics and Finance in Greater China: Synthesis and Future Directions in Sustainability, *CSR, and Fraud. Journal of Business Ethics*, 138, 601-626.
- Çağlar, A. & Keten, N. D. (2018). İllerin İnsani Gelişme Endeksinin Veri Zarflama Analizi İle Ölçülmesi. *Ege Akademik Bakış*, 18(4), 565-578.
- Çalışkan, O. & Ünüsan, Ç. (2011). Otel Çalışanlarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının İş Tatmini ve İşte Kalma Niyetine Etkisi. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(2), 154-166.
- Çelikkaya, S., Sezgin, Aykut & Dulupçu, M.A. (2015). Türkiye için HDI Bağlamında 2008-2012 Sosyo-Ekonomik Yenilik Endeksi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 177-188
- Çemrek, F. & Burhan, E. (2014). Petrol Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 47-58.
- Çetin, I & Sevüktekin, M. (2016). Türkiye’de Gelişmişlik Düzeyi Farklılıklarının Analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 39-61.
- Çokluk, Ö. (2010). Lojistik Regresyon Analizi: Kavram ve Uygulama. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10, 1357-1407.
- Erbaşı, A. (2015). İlçeler Düzeyinde Sosyal Sermaye Analizi: Konya ve Karaman Örneği. *Sosyoekonomi*, 23(25), 47-78.
- Erdoğan, N. & Sağbaş, İ. (2016). Vergi ve Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik ilişkisi: Afyonkarahisar Örneği. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 61-79
- Erilli, N., A. (2014). Tr72 Bölgesi İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Verilere Göre Bulanık Kümeleme Analizi ile Sınıflandırılması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 33-45
- Ersungur, S., M., Kızıltan, A. & Polat, Ö. (2007). Türkiye’de Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması: Temel Bileşenler Analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 55-66.
- Erzan, R., Kadirbeyoğlu, Z. & Özkaynak, B. (2014). Yerel Kalkınma ve Sürdürülebilirlik: Türkiye’ye Genel Bir Bakış. Aysan ve Dumludağ (Ed.), *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar* (ss 289-316). Ankara: İmge Kitabevi
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*, 3. Baskı. SAGE Publication: London.
- Filiz, Z. (2005). İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Gruplandırılmasında Farklı Yaklaşımlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 77-100.
- Fones C., Kua E., Ng T., & Ko S. (1998). Studying the Mental Health of a Nation: Preliminary Report on a Population Survey in Singapore. *Singapore Med J*, 39, 251-255.
- Gennaioli, N., La Porta, R., Lopez, S., F. & Shleifer, A. (2011). *Human Capital and Regional Development*. National Bureau of Economic Research Working Paper No.17158, Cambridge
- GRI, (2020). The Global Standards for Sustainability Reporting. <https://www.globalreporting.org/> (Erişim tarihi : 17.06.2020).
- Heikkurinen, P. & Bonnedahl, K., J. (2013). Corporate Responsibility for Sustainable Development: A Review and Conceptual Comparison of Market and Stakeholder Oriented Strategies. *Journal of Cleaner Production*, 43, 191-198.
- İliyasa, R. & Etikan, I. (2021). Comparison of Quota Sampling and Stratified Random Sampling. *Biometrics & Biostatistics International Journal*, 10, 24-27.
- Jawale, K., P. (2012). Methods of Sampling Design in the Legal Research: Advantages and Disadvantages. *Online International Interdisciplinary Research Journal*, 2(6), 183-190.

- Kasap, İ. (2007). Lojistik Regresyonda Meydana Gelen Aşırı Yayılımın İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 18(1), 21-25.
- Kemper, R., V. (1979). Tourism in Taos and Patzcuaro: A Comparison of Two Approaches to Regional Development. *Annals of Tourism Research*, 6(1), 91-110.
- Kılıç, İ., Saraçlı, S. & Kolukısaoglu, S. (2011). Sosyo-Ekonomik Göstergeler Bakımından İllerin Bölgesel Bazda Benzerliklerinin Çok Değişkenli Analizler ile İncelenmesi. *İstatistikçiler Dergisi*, 4, 57-68.
- Kızıl, C. (2016). Türkiye’de 2001-2014 Döneminde Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikası Çıktılarının Bölgesel Gelişmişlik Endeksi ile Analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33-53.
- Kolk, A. (2016). The Social Responsibility of International Business: From Ethics and the Environment to CSR and Sustainable Development. *Journal of World Business*, 51, 23-34.
- Kulcsar, E. (2010). Principal Component Analysis in Tourism Marketing. *Management & Marketing*, 5(2), 151-158.
- Long, J., S. & Freese, J. (2006). Regression Models for Categorical Dependent Variables Using Stata. Texas: Stata Press Pub.
- Maignan, I. & Ferrell, O., C. (2000). Measuring Corporate Citizenship in Two Countries: The Case of the United States and France. *Journal of Business Ethics* 23, 283-297.
- Maignan, I. & Ferrell, O., C. (2001a). Antecedents and Benefits of Corporate Citizenship: An Investigation of French Businesses. *Journal of Business Research*, 51, 37- 51.
- Maignan, I. & Ferrell, O., C. (2001b). Corporate Citizenship as a Marketing Instrument Concepts, Evidence And Research Direction *European Journal of Marketing*, 35(3-4), 457-484.
- Malecki, E., J. (1981). Science, Technology, and Regional Economic Development: Review and Prospects, *Research Policy*, 10(4), 312-334.
- Neyse, L. & Exadaktylos, F. (2014). Davranışsal İktisat, Sosyal Sermaye ve Kalkınma. *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: İmge Kitabevi
- Özkubat, G. & Selim, S. (2019). Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişliği: Bir Mekânsal Ekonometrik Analiz. *The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems*, 7(2), 449-470.
- Öztürk, S., Torun, İ. & Özkök, Y. (2011). Anadolu’da Kurulan Üniversitelerin İllerin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Katkıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 145-158.
- Pituch, K., A. & Stevens, J. P. (2016). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences (6. Edition)*. New York: Routledge.
- Popa, R., A. (2015). The Corporate Social Responsibility Practices in the Context of Sustainable Development. The Case of Romania. *Procedia Economics and Finance*, 23, 1279-1285.
- Saatçioğlu, C. & Karaca, O. (2010). Dolar/Euro Paritesinin Türkiye’nin İhracatına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2), 106-118.
- Sakarya, A. & İbişoğlu, Ç. (2015). Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksinin Coğrafi Ağırlıklı Regresyon Modeli ile Analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 32, 211-238
- Sharma, G. (2017). Pros and Cons of Different Sampling Techniques. *Int. Journal of Applied Research*, 2017, 3(7), 749-752.
- Streimikiene, D., Simanavičienė, Z. & Kovaliov, R. (2009). Corporate Social Responsibility for Implementation of Sustainable Energy Development in Baltic States. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 13, 813-824.
- Şen, A. (2006). Parasal Krizlere Neden Olan Faktörler: Türkiye Analiz. *Akademik Bakış*, 9, 1-21.
- Şenel, S. & Alatlı, B. (2014). Lojistik Regresyon Analizinin Kullanıldığı Makaleler Üzerine Bir İnceleme. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 5(1), 35-52.
- TOBB. (2020). 2020 Yılı Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri. <https://www.tobb.org.tr> (Erişim tarihi: 23.03.2021).
- Topçu, A. (2018). Bölgesel Sosyal Sermaye ve Bölgesel Gelişmişlik Düzeyinin Kalkınma Üzerindeki Etkileri. *Verimlilik Dergisi*, 52(3), 89-113.
- UNCTAD, (2020). Guidance on Corporate Responsibility Indicators in Annual Reports, https://unctad.org/system/files/official-document/iteted20076_en.pdf (Erişim tarihi: 15.06.2020).
- Ünsal, A. & Sülkü, S. N. (2019). Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. *Bilig*, 95, 177-209.
- Woodhouse, A. (2006). Social Capital And Economic Development İn Regional Australia: A Case Study. *Journal Of Rural Studies*, 22(1), 83-94.
- Yiğiteli, N. & Şanlı, D. (2020). Türkiye’de İllere Göre İnsani Gelişme Endekslerinin Hesaplanması: 2009-2018 Kapsamlı Bir Panel Veri Seti. *Journal of Economy Culture and Society*, 61, 1-40.
- Yogiaa, M., A., Wedayantib, M. D., Nurmandic, A. & Hasse J.(2019). Regional Development Management Through CSR in Pelalawan District, Riau Province. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 10(3), 239-255.

Extended Abstract

It is a fact that everyone expresses that development differences exist between the countries and the regions within the country's borders. Even in developed economies, regional development disparities couldn't be eliminated. For this reason, the concept of development is still up to date and is among the priority issues of central governments. With the liberalized world economy, depletion of resources, climate changes, and ecosystem degradation have made the development problem more critical than ever. With the acceleration of policies based on liberalization after the 1980s, the determining role of the firms in the markets has further increased. Therefore, it has started questioning how firms conduct their for-profit activities and to what extent they participate in non-profit activities to benefit the community.

It is thought that the companies holding the power of capital play an influential role in eliminating regional development differences. Determining the direction and size of firms' impact on the regions' development can guide the policies to reduce the development disparities among the provinces. For this reason, determining the relationship between the companies' corporate social responsibility activities and the regions' development levels is essential. This study examines whether firms' corporate social responsibility activities affect the development levels of the areas they are located in.

The results of the field research conducted in five provincial centers (Ankara, Konya, Karaman, Aksaray, Niğde), which are border neighbors, have similar geographical and cultural characteristics, different development levels are given to determine the impact of corporate social responsibility activities on regional development. The relationship between the corporate social responsibility activities of small-scale firms that produce goods and are located in provincial centers constituting the research universe and development levels of the provinces they are located in and the stories of responsibility in regional development has been analyzed.

Within the scope of the research, a total of 513 companies were reached by face-to-face interview method. However, 113 companies stated they did not want to participate in the survey for different reasons. Since the number of companies producing goods in the center of Niğde is insufficient, the companies located in the Bor district, 16 km away from the city center, participated in the survey. A total of 15 companies with more than 250 employees were included in the analysis in Niğde and Karaman - due to the limited number of small-scale manufacturing companies operating in the center of these provinces and accepting to participate in the survey.

Plenty of data was lost due to recording the answers via the Google form. In the model, the question of 'the province in which the firm operates' was accepted as the dependent variable, and eight factors obtained from six questions in the definite structure and 40 questions in the scale structure were included in the model as independent variables. The data obtained were analyzed using the multiple logistic regression model, and the relationship between the CSR activities of the companies and the development levels of the provinces they are located in was determined statistically.

According to the Ministry of Development's 2020 report, Ankara is at the 1st degree developed, Konya is at the 2nd degree, Karaman is at the 3rd degree, Aksaray is at the 4th degree, and Niğde is at the 5th degree developed province. This report published by the Ministry was decisive in determining these provinces as the research population. According to the findings obtained using the primary data collection method, there is no statistically significant relationship between the firm's corporate social responsibility activities and the provinces' development levels.

However, after the field research was completed, the Ministry of Industry and Technology published a new report based on districts in 2022. According to the published report, all of the districts in the provincial centers that comprise the research population have either 1st or 2nd-degree development levels. From this point of view, it is considered natural that there are no statistically different results since the development levels of the districts are the same or close to each other. Therewithal, a statistically significant and same-sided relationship was found between corporate social responsibility activities and the levels of responsibility in regional development. As firms' corporate social responsibility activities increase, they also see themselves as responsible for regional development.

Yazarların katkı oranı beyanı

Bu çalışmada yazarlar eşit düzeyde katkı beyan etmişlerdir.

Çıkar çatışması

Bu çalışmada yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması belirtilmemiştir.

Etik kurul onayı

Bu çalışmanın Etik Kurul Onayı 13/09/2021 tarih ve 336 sayılı karar ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'dan alınmıştır. Tüm sorumluluk yazara aittir.